

PHOTO: GETTY IMAGES

HRA, KTERÁ NIKDY NEKONČÍ

Zapomeňte na peníze.
Hnacímotorem
lidstva i práce je
touha dosáhnout co
nejvýznamnějšího
postavení.

JIRÍ SOBOTA

Lidé na mikronéském ostrově Pohnpei se chovají prapodivně. Pěstují obrovské, nevhledně hlízky nazývané jamy. To by samo o sobě nebylo nic zvláštního, lidé po celém světě něco pěstují. Ostrované z Pohnpei ale jamy pěstují tajně. Nebo spíše ani ne tak „tajně“, protože o tomto „tajemství“ zároveň všichni vědí – na samotném ostrově, okolních ostrovech, dokonce i na opačné straně světa, v redakci Respektu. Samotní Pohnpeiané se ale tváří, že netuší, proč jejich soused pravidelně vstává ve dvě v noci. Ze si nevšimli, že pod rouskou tmy mizí kamsi do pralesa. A že tam s sebou vláčí motyku a pytle s hnojivem. Všichni hrají podivnou, nikdy nekončící hru.

„Tajně“ pěstování nevhledných hlíz vyžaduje spoustu lopotné práce, jak ale již koncem čtyřicátých let odhalil antropolog William Bascom, má také svoji vlastní svéráznou logiku. Společnost na zmíněném ostrově je rozdělena do společenských vrstev, které jsou za běžných okolností jen velmi obtížně přístupné. Zároveň ale existuje tradice, jež funguje jako zkratka pro ty, kteří se ve strukturované společnosti chtějí posunout výše. Pokud se nějaký mikronéský muž takto vysvíhne mezi tamní elitu, může tak učinit s pomocí jakéhosi ritualizovaného „úspěchu“. Ten spočívá v tom, že dorazí na některou z pravidelných slavností pořádaných některým z náčelníků obitzen právě obrovským jamem.

Rituál má všeobecně srozumitelná pravidla. Pěstitel nemůže například přivést velkou hromadu menších jamů, musí nabídnout pouze jednu hlízu, avšak monstrózní, ze všech největší. To v praxi znamená až desetileté soustředěné úsilí v podobě tajných nočních pracovních cest k maskovaným záhonům v pralese. Vymazlená hlíza pak může vážit i devadesát kilogramů a dlouhá je třeba čtyři metry. Na samotnou slavnost ji kvůli jejím rozměrům musí na speciálních nosítkách dopravit několik mužů. A hlíza je v podstatě k ničemu, normální Pohnpeian si raději pochutná na menší, mladé, křupavé variantě téže plodiny.

Jenže o zahnání hladu tady vůbec nejde. Ve hře jsou vyšší cíle. Pokud se pěstiteli podaří dopravit na slavnost největší jam ze všech, je před jásajícím davem prohlášen samotným náčelníkem za jedničku. Náčelník mu také projeví otevřeně svoji přízeň a poděkuje mu za jeho štědrost. Muž (bez výjimky) se stává středem pozornosti. Nevýrazný člen klanu se proměňuje ve váženého člověka. Je oslavován, uctivě zdravěn. Je mu nasloucháno, vyhřívá se na výsluní. Stal se významným. Je, alespoň dočasně, šťasten.

KRÁSA EVOLUCE

Primitivní Mikronésané, můžete si říct. Představa, že se něco podobného v naší vlastní moderní společnosti odehrává třeba okolo největší brambory, je téměř k popukání. Nebo moment, skutečně? Byli jste se někdy podívat na soutěž zahrádkářů?

Podle vědců, jejichž zkoumání obsírně shrnul ve své nedávné knize *The Status Game* (Hra o status) úspěšný britský autor Will Storr, se totiž zdá, že hra, kterou hrají obyvatelé ostrova Pohnpei, je ve skutečnosti základní činností celého lidstva. Má nejrůznější podoby, vlastně jich má nekonečně mnoho. Odehrává se v zaměstnání i doma. Ve volném čase i v práci. Mezi nepřáteli, přáteli, milenci i protihráči. O největší bramboru možná v moderní společnosti usilují jenom amatéři, místo toho ale moderní lidé bojují o své postavení v obrovském množství jiných her. „Hrajeme hry politické, náboženské, sportovní, právní, módní, hry v náboženských kultech. Hrajeme videohry, potýkáme se spolu v módě i v charitativní činnosti, na sociálních sítích. Hrajeme genderové nebo nacionalistické hry,“ píše Storr. Proč je hrajeme? Abychom si nejrůznějšími způsoby a v nejrůznějším společenském prostředí zabezpečili co nejlepší postavení „v tlupě“, tedy v kolektivu lidí, který nás v daném kontextu obklopuje. A činíme tak impulzivně, samozřejmě, většinu času o tom vůbec nepřemýšlíme.

Hry o status se zdají být něčím, co mají společného všichni lidé po celém světě bez ohledu na pohlaví, etnikum, gender nebo třeba politické přesvědčení. Nejde o vědomou volbu, spíše o základní charakteristiku člověka, podobu, v jaké se vynořil z evolučního procesu. Homo sapiens je sociálním živočichem, jehož přežití záviselo a dodnes závisí na životě v nejrůznějších „tlupách“. První starostí lidí je být členem skupiny. Jakmile v ní ale jednou člověk je, snaží se v ní automaticky zaujmout co nejvýznamnější postavení. K tomu má dobrý důvod. „Kdysi v době kamenné znamenalo vyšší postavení lepší sexuální partnery, více jídla a větší

bezpečí pro sebe i pro potomky,“ píše na základě nejrůznějších studií Will Storr. „Čím vyšší status, tím větší schopnost prosperovat a plodit úspěšné děti. Proto dodnes usilujeme o postavení a správné konexe, proto chceme být přijímáni do nejrůznějších skupin a v nich si budovat postavení. Tohle je základní hra lidského života.“ Jinými slovy, fungujeme podle receptů, jež se vyvinuly kdysi dávno v minulosti. A fungujeme podle nich dodnes.

Možná to zní samozřejmě, lidé prostě mají ambice a snaží se je naplnit. Běžné ambice ale člověk mít může – nebo se jich může vzdát. Zápolení o status je však v tomto pojetí popisováno jako základní způsob existence, hnací motor lidstva, bez něhož si život nelze představit. Není jenom negativní, vděčíme mu i za vše dobré, čeho jsme na naší civilizační pouti dosáhli. Musíme ho ale brát vážně při jakémkoliv uvažování o počínání lidstva. A někdy nám tento úhel pohledu dokáže vrhnout zajímavé světlo na jevy, které je občas složité vysvětlit. Proč například moderní lidstvo tak strašně pracuje – vlastně dře v nejrůznějších profesích do úmoru a podle některých statistik více než kdy v minulosti –, když by mu s dnešní technikou stačil k zabezpečení životních potřeb jenom zlomek odpracovaných hodin? Proč se žádnému politickému proudu v praxi nepo-

Lidé chtějí mít co nejlepší postavení v „tlupě“, kolektivu lidí, který nás právě obklopuje.

dařilo prosadit skutečnou rovnost mezi lidmi? Boj o status ve společnosti je také zapotřebí brát v potaz, kdykoliv začneme uvažovat o proměně životního stylu, třeba v souvislosti s tím, že ten současný je z environmentálního hlediska zjevně neúnosný.

KRÁLEM SPARTANŮ

Na statusovém potýkání je fascinující, že se v podstatě celé odehrává v symbolické rovině. Schopnost bojovat o společenské postavení skrytě, jakoby mimochodem, je velkým výdobytkem lidstva – v opačném případě by se život v lidském společenství změnil v jednu velkou rvačku s děsivými důsledky. Pěstovat místo toho jamy (a tvářit se, že takové pěstování není vlastně nic důležitého a dost možná ani neexistuje) nebo třeba vyrábět stále větší auta a stavět stále větší domy, i když je ve skutečnosti k běžnému životu nikdo příliš nepotřebuje, je mnohem bezpečnější způsob, jak o postavení usilovat a jak ho signalizovat svému okolí. Míra násilí v tlupách našich nejbližších příbuzných – třeba šimpanzů – je násobně vyšší, než je běžné v lidské společnosti. Lidé dokázali vyvinout nejrůznější zástupné boje a jejich pravidla. Jsou v nich ale ponořeni prakticky neustále.

Z hlubin evoluce si tak moderní člověk přinesl pečlivě vyladěný hodnoticí systém, s jehož pomocí zcela automa-

Průběh automobilu dobře vysvětluje například jednu ze "zahrad" spojených s pracovím nasazením lidí. Před nřa- kými osmdesátí lety slavny ekonom John Maynard Key- nes na základě trendů předvídal, že technologický pokrok umožní lidem za sto let pracovat pouhých patnáct hodin týdně. I to bude dostáčet k tomu, aby si lidé s pomocí au- tomatizace naplnili všechny svoje materiální potřeby. Na- dakem získají k dispozici spoustu volného času a jejich hlavním problémem bude, jak s ním naložit. Vlastně by- chom se dnes měli potýkat především s nudou.

Opak je pravdou, pracujeme víc než kdy v minulosti. Vysvětlení je v podstatě jediné, práce pro nás není čin- ností určenou k zabezpečení potřeb, jejím nejvyšším cí- lem je ve skutečnosti získání prostředků k portizení statu- sových symbolů. Těch není nikdy dost – auto, které bylo velké večera, bude zítra už patřit k těm menším. Navíc je statusovým symbolem samotná práce – můžeme pracovat v lepší firmě, dělat ocnovavější práci, v zaměstnání uslo- vat o vyšší moccenskou pozici. Vytvoříme u toho hromadu zbytečných věcí, které, upřímně, dost často nikdo nepote- buje. Pocer nadřazenosti nám ostatně přináší už iluze, že jsme v práci nepostadatelní. A tak dřeeme, kolik vydržíme. S tímto problémem se budou muset v budoucnu vyrovnat všichni, kdo usilují o jakoukoliv formu dobrovolně skrom- nosti nebo třeba "nerustu" jako řešení ekologických pro- blémů, do nichž nás dosavadní "pěstování jamů" dovedlo. Britský ekonom (a stoupenec nerustu) Tim Jackson ve své známé knize *Prosperity Without Growth* (Prosperita bez růstu) cituje celou řadu vědců, kteří všichni postupně dospí- vají k tomu, že "stuť", tedy nejiruznější předměty a majetky, se ve skutečnosti stal jakými dalším jazykem člověka, do- konce jeho "rozšířeným ja". Jeho symbolická hodnota je ob- rovská, status, který svou pouhou existencí majitelům udě- luje, neodolatelný. Vzpomeňme, jak významnou roli seřal pro pad komunistické diktatury rozdíl ve sportovním zboží na východě a západě Evropy. Nic nedokazovalo nadřazenost kapitalismu nad socialismem lépe a srozumitelněji než třeba džiny v porovnání s testilkami nebo pořádná audina v porov- nání s chrlajícím warburgem. Bylo úplně jedno, že svou základní funkci – tedy zakrýt nohy a odvězt několik osob z místa A do místa B – plnily v podstatě stejně.

SOVĚTSKÁ ŠLECHTA

V moderní historii lidstva existoval pokus statusové války ukončit. Vysledky boje o status samozřejmě plodí zásadní nerovnosti a autoři komunistické ideologie identifikovali jako jejich zdroj existenci soukromého vlastnictví. Jeho ofi- ciální zrušení pak bylo stědobodem celé komunistické re- voluce – s předpokladem, že pokud nebude možné se na- vzájem "okrádat" o majetek, zaváděne mezi lidmi harmonie, všichni budou dělně spolupracovat na naplnování potřeb a všichni si také budou brát, co skutečně k životu potřebují. Jak to dopadlo, všichni víme. Will Storr popisuje ve fas- cinující kapitole příběh Sovětského svazu za vlády Lenina i Stalina děs, který všichni známe, ale obvykle ho neinter- pretujeme prizmatem boje o status. Pokud takový pohled na- opak použijeme, spatřime náhle úplně jasné omyl, kterého se

tický neustále vyhodnocuje své vlastní postavení a posta- vení lidí okolo sebe. Signálem je prakticky cokoli, vzhled, tón hlasu, držení těla, ale také způsob oblékání, hodinky, přízvuk, používaný slovník, velikost auta, význam a vzhled partnera, počet partnerů a tak dále. Vše se odehrává často ve zlomcích vteřiny, podvědomě. Vědci dokonce identifi- kovali tón, který lidé vydávají během konverzace, který je ale mimo dosah jejich běžné rozlišovací schopnosti. Přesto dokážou přístroje rozpoznat, že lidé s nižším statusem bě- hem rozhovoru frekvenci tohoto tónu rychle přizpůsobí frekvenci, kterou využívaje lídr skupiny.

Vyhřávat a prohřávat v těchto každodenních střetech je v této interpretaci prakticky vše, o co nám na světě jde. Všechno ostatní je pouze symbolika. Mysleli jste si, že li- dem jde o peníze? Omyl, peníze jsou zase jenom symbolem ve výše popsané hře. Vřhodou je, že cest vzhůru tak může být vlastně mnoho, záleží na tom, jaká pravidla hry která skupina používá. Mezi fanoušky Sparty tak nřide úplně o to, kolik kdo vydělává, ale spíše jak oddaný je svému klubu a jak mocně oddanost dokáže projevat. Když se jednou rozhod- nete stát členy facebookové komunity antivaxerů, vaše po- stavení v ni se neodvíjí od velikosti vašeho auta nebo domu, ale třeba od ochoty vstoupovat neúnavně do dalších sporů se "zabedněnci", kteří nebezpečí vakcín nevidí. V tom je vlastně skryta i jista naděje. Jestliže systéem symbolů, které dnes lidé k signalizaci svého postavení využívají, není únosný (třeba stále větší auta), lze ho teoreticky v budoucnosti nřak změnit. Co změnit nelze, je samotný fakt, že nřaké symboly budeme pro svoji cestu životem vždy potřebovat.

Proč vlastně máme čím dál větší auta? Jejich majitele vám nejspíše vysvětlí, že to má spoustu výhod – více se do nich vejde, jsou (údajně) bezpečnější, budi na silnici větší respekt, a tudíž vás nedostanou do tolika kolizních situací. PsycHo- logové nad tím nicméně pokývají hlavou a dodají, že pře- devším fungují jako statusový symbol. Nřide vlastně o to mít velké auto. Jde o to mít větší nebo alespoň stejně velké auto jako většina lidí kolem vás.

Ostatně právě velikost auta je příkladem symboliky, kterou se podává cíleně změnit. Představu, že jsou velká auta sexy, přitazlivá a společensky žádaná, vlastně v mi- nulém století vtlokly do hlav Američanů automobilky ve spolupráci s reklamními agenturami. "Chlapče, ty ale musíš být bohatý, když máš tak velké auto," zněla reklama na automobily Dodge v padesátých letech. Konkurenční Plymouth se symbolickou hodnotou délky auta také nřjak netažil – rodina se na jeho reklamě usmívala okolo mon- strózně dlouhého vozidla a tvrdila: "My nejsme bohatí... My tak jenom vypadáme!" Ford své obří vozy prodával pod heslem: "Ať lidé za vámi nezapomenou, že jste před nimi." Úspěch se dostavil, rozšířil po celém světě a s pře- stávkami trvá dodnes – auta jsou i v Evropě navzdory všem informacím o hrozící ekologické katastrofě v prů- měru stále větší a mohutnější. Mnohá skutečně uvezou více jamů nebo jiného nákladu, je ale zjevně, že o tohle vůbec nejde.

V antice byla zahálka rovna vysokému postavení. (Rytina Giuseppa Scuttiho, 1882)

Karl Marx nad svými spisy dopustil – boj o postavení ve společnosti nikdy neskončí. Ve Storrově interpretaci se v Sovětském svazu nakonec za hlubokého teroru odehrála především výměna jedné kasty za kastu druhou. Lidé zbavení možnosti vyjadřovat své postavení prostřednictvím majetku ho bleskurychle nahradili symbolikou oddanosti režimu či postavení v hierarchii komunistické byrokracie. Carsko-šlechtickou elitu nahradila komunistická nomenklatura. Místo beztřídní společnosti se za pomoci hlubokého teroru zformovala nová kastovní společnost, komplikovanější než ta předchozí – sociologové dnes popisují deset různých „sovětských“ tříd. Nomenklaturní kádry nakonec tvořili zhruba 1,5 procenta sovětské populace, což zhruba odpovídá zastoupení šlechty před revolucí – a lidé zbavení soukromého majetku a lákadél konzumu po nich toužili o to víc. Něco podobného se opakovalo v dalších brutálních diktaturách, od Kambodže přes Čínu po Severní Koreu. Storr ostatně dochází k temnému závěru, že úsilí o rovnost zůstane pro lidstvo navždy pouze snem. „Idealisté někdy tvrdí, že lidstvo přirozeně směřuje k rovnosti. Není to pravda. Budovatelé utopií mluví o nespravedlnosti a zároveň budují nové hierarchie a sami sebe v nich staví na vrchol,“ píše. „Je to naše přirozenost. Nutkání dosáhnout postavení nelze vymýtit.“

NADĚJE

V tom je ale také naděje lidstva. Zopakujme si, že úsilí o společenské postavení není samo o sobě negativní nebo

pozitivní, je pouze hnacím motorem, který bychom si měli uvědomovat a počítat s ním. Je pravda, že duchovní a náboženské systémy obvykle své stoupence vedou k tomu, aby se z věčné války o postavení v „pozemské“ společnosti vymanili, i ony často ale končí pouze nahrazením jedné hierarchie druhou – třeba tou, která se nachází v očích samotného Boha a jeho vyšší spravedlnosti, jež opět rozdělí lidstvo na spravedlivé a hříšníky. V každém případě letitá zkušenost ukazuje, že duchovní osvícení není reálným programem pro širokou společnost. Možnost, že planetu obývají miliardy osvícených lidských bytostí, jež se soustavnou duchovní činností vymanily z nástrah vlastní přirozenosti, je přinejmenším hodně vzdálená.

Jak ale předvedli marketéři v případě velkých aut, se symbolikou statusu je možné aktivně pracovat a společnost o ní může vést dialog. Dnes nikdo neví, jak se Mikronésané přesně dopracovali k tomu, že zrovna obří hlízy jsou tím nejlepším symbolem úspěchu a štedrosti. Zároveň ale víme s jistotou, že třeba zahálka bývala v antice či středověku symbolem nadřazeného postavení nejvyšších tříd. Na práci s lidskou symbolikou v podvědomí máme celé týmy odborníků zaměřené na marketing. S nezkrotnou touhou po společenském vzestupu musíme počítat. Způsob, jak ho chápeme a čím si ho navzájem dáváme najevo, se ale může v dějinách celkem radikálně měnit. ●